

RAZLIKE U STAVOVIMA I KOMPETENCIJAMA STUDENATA NASTAVNIČKOG SMJERA I STUDENATA POMAGAČKIH STRUKA O INKLUZIJU DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U ODGOJNO- OBRAZOVNE USTANOVE

Mateja Novak

Studentica 2. godine

Sveučilišnog diplomskog studija Socijalni rad

E-adresa: matejanovak12333@gmail.com

Izvorni znanstveni rad

UDK 316.644-057.875: 376-056.36

Rad primljen 22. ožujka 2023.

Lara Rašić

Studentica 2. godine

Sveučilišnog diplomskog studija Socijalni rad

E-adresa: lara.rasic123@gmail.com

Sažetak

Ovim se istraživanjem ispituju razlike u stavovima studenata nastavničkog smjera i pomagačkih struka prema inkluziji i njihovoj kompetentnosti za inkluziju djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove. Dosadašnja istraživanja o stavovima prema inkluziji i vlastitoj kompetentnosti usmjerena su na osobe nastavničke i pomagačke struke; važno je istaknuti da u tim istraživanjima nije bila uključena studentska populacija. Stavovi studenata mogu ukazati na što se usmjeriti pri budućim planiranjima, zagovaranjima i provođenjima inkluzivne prakse te što promijeniti u postojećim studijskim programima kako bi nakon završetka studija mladi nastavnici imali kompetencije potrebne za inkluzivan pristup djeci s teškoćama u razvoju. Sudionici za ovo istraživanje angažirani su preko društvenih mreža, pri čemu su korišteni neprobabilistički prigodni uzorak i metoda tzv. snježne grude. Istraživanje je provedeno online anketom koja sadrži tri validirana upitnika domaćih autora. Obrada dobivenih podataka t-testom pokazala je kako studenti pomagačkih struka imaju pozitivnije stavove o inkluziji i vlastitoj kompetentnosti za rad s djecom s teškoćama u razvoju od studenata nastavničkog smjera. Korelacijskom analizom potvrđeno je kako studenti s većom količinom teorijske i praktične nastave s djecom s teškoćama u razvoju imaju pozitivnije stavove prema njihovoj inkluziji u odnosu na studente bez teorijske i praktične nastave tijekom

* Rad je nagrađen Dekanovom nagradom za najbolji znanstveno-istraživački i stručni studentski rad Pravnog fakulteta Osijek u akademskoj 2021./2022. godini.

studija. Rezultati istraživanja upućuju na statistički bitne razlike u stavovima studenata nastavničkog smjera i pomagačkih struka te na povezanost količine teorijske i praktične nastave te stavova o inkluziji djece s teškoćama u razvoju. S obzirom na navedeno, potrebno je nastaviti razvijati pozitivne stavove o inkluziji te znatno proširiti opseg teorijske i praktične nastave radi stjecanja kompetencija studenata za budući rad s djecom s teškoćama u razvoju.

Ključne riječi: *djeca s teškoćama u razvoju, inkluzija, kompetencije, stavovi, studenti nastavničkog smjera, studenti pomagačkih struka, nastava*

1. UVOD

Djeca s teškoćama u razvoju svakodnevno se suočavaju s različitim prostornim preprekama, ali i socijalnim barijerama kao što su negativni stavovi u društvu. Stavovi se mogu definirati kao „stečena, relativno trajna i stabilna organizacija pozitivnih i negativnih emocija, vrednovanja i reagiranja prema nekom objektu“.¹ Djeca s teškoćama u razvoju su „djeca koja uslijed oštećenja nekih organ ili funkcija imaju, osim općih, zajedničkih svoj djeci, i posebne rehabilitacijske i odgojno-obrazovne potrebe“.² Odnos društva prema djeci s teškoćama u razvoju u prošlosti obilježen je diskriminacijom i segregacijom, dok se danas potiče njihovo prihvaćanje i uključivanje u odgojno-obrazovni sustav i društvo prema socijalnom modelu poimanja invaliditeta.³ Uključenost djece s teškoćama u razvoju u redovne škole mogu biti u obliku integracije i inkluzije. Inkluzijom se u školama polazi od individualnih razlika učenika, mijenjaju se stavovi prema različitosti, djeca su manje stigmatizirana i više socijalno uključena. Oblik obrazovanja preko inkluzije stvara uvjete kojima se omogućava djeci s teškoćama u razvoju učenje i pohađanje nastave s drugim učenicima.⁴ Često se kao sinonimi koriste pojmovi „integracija“ i „inkluzija“, no to nisu pojmovi istog značenja. Integracija predstavlja obrazovanje djece s teškoćama u razvoju u redovnim školama s naglaskom na prilagodbu njihovih potreba, dok inkluzija predstavlja prilagodbu okoline na potrebe svakog člana društva s naglaskom na njihovim pravima i prihvaćanju različitosti.⁵ Inkluzivno obrazovanje odnosi se na osiguravanje kvalitetnih mogućnosti za učenje za sve učenike u redovnom školskom sustavu. Naime, takvim obrazovanjem omogućuje se djeci s teškoćama u razvoju i bez teškoća pohađanje istih satova uz dodatnu prilagođenu podršku prema potrebi svakog učenika. Za navede-

¹ Petz, Boris, Psihologijski rječnik, Prosvjeta, Zagreb, 1992., str. 426.

² Stančić, Vladimir, Djeca s teškoćama u razvoju u redovnoj školi, Savez slijepih Hrvatske i Savez samoupravnih interesnih zajednica odgoja i osnovnog obrazovanja SR Hrvatske, Zagreb, 1985., str. 37.

³ Šimek, Lucija i sur., Kompetencije pedagoga za inkluzivnu praksu, Napredak, god. 161, br. 3–4, 2020., str. 292.

⁴ Stainback, William; Stainback, Susan, 1990, prema Vican, Dijana; Karamatić Brčić, Matilda, Obrazovna inkluzija u kontekstu svjetskih i nacionalnih obrazovnih politika, Život i škola, god. 59, br. 30, 2013., str. 55.

⁵ Šimek, Lucija i sur., Kompetencije pedagoga za inkluzivnu praksu, Napredak, god. 161, br. 3–4, 2020., str. 292.

no, potrebno je osigurati prostornu prilagodbu te prilagođen nastavni plan i program koji obuhvaća vidljivost različitosti u društvu i odražava potrebe sve djece.⁶

Kvaliteta i uspješnost inkluzije djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove ovise o stavovima stručnjaka poput odgajatelja, nastavnika, pedagoga i socijalnih radnika.⁷ Istraživanja pokazuju da se odgojitelji osjećaju nesigurno u situacijama kada su u njihovu skupinu uključena djeca s teškoćama u razvoju s obzirom na nedostatak potrebnih kompetencija za inkluzivnu praksu.⁸ Pozitivan stav nastavnika prema inkluziji djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove potvrđuje se u istraživanju Karamatić Brčić i Viljac.⁹ S obzirom na nedostatak istraživanja o stavovima drugih pomagačkih struka prema inkluziji djece s teškoćama u razvoju, ne može se zaključiti postoji li razlika između stavova osoba nastavničke i pomagačke struke niti ih je moguće usporediti s dobivenim rezultatima ovoga istraživanja.

Kvaliteta i pozitivni učinci inkluzije djece s teškoćama u razvoju ovisit će o stavovima nastavnika, drugih učenika bez teškoća u razvoju, roditelja, pedagoga i drugih pomagačkih struka unutar odgojno-obrazovnog sustava.¹⁰ S obzirom na to da pedagozi iniciraju individualni rad s učenicima i njihovim roditeljima, sudjeluju u izradi individualiziranog programa, evaluiraju program, sudjeluju u postupku opservacije i slično, razvoj njihovih kompetencija za rad s djecom s teškoćama u razvoju, ključan je faktor za uspješnu inkluziju djece s teškoćama u razvoju.¹¹ Kompetencije predstavljaju sposobnost pojedinca da svoje znanje upotrijebi u konkretnim situacijama u radnom okruženju.¹² Potrebne kompetencije pedagoga i drugih stručnjaka u radu s djecom s teškoćama u razvoju jesu komunikacijske vještine, poznavanje socijalnog i emocionalnog razvoja djeteta i tehnika učenja, razumijevanje razlika među djecom u tijeku procesa učenja, sposobnost prepoznavanja odstupanja u razvoju kod djece, poticanje na socijalno uključivanje djece, poznavanje zakonske regulative, obilježja socijalnog modela i slično.¹³ Istraživanja Zrilić i

⁶ Dostupno: Stanje u svijetu 2013: Djeca s teškoćama u razvoju, UNICEF, str. 8.–9., https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Djeca_s_teskocama_HR_6_13_w.pdf, pristupljeno 2. lipnja 2023.

⁷ Jurčević Lozančić, Anka; Kudek Mirošević, Jasna, Konstruktivizam u suvremenom inkluzivnom odgoju i obrazovanju, *Školski vjesnik*, god. 64, br. 4, 2015., str. 543.–544.

⁸ Kostelnik, Marjorie, 2004, prema Leutar, Zdravka; Štambuk, Ana, Stavovi mladih prema osobama s tjelesnim invaliditetom, *Revija za sociologiju*, god. 37, br. 1–2, 2006., str. 92.

⁹ Karamatić Brčić, Matilda; Viljac, Tea, Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju, *Magistra Iadertina*, god. 13, br. 1, 2018., str. 98.

¹⁰ Ajduković, Dean; Ajduković, Marina, 1996, prema Ljubotina, Damir; Družić, Olja, Sindrom izgaranja na poslu kod pomagača i čimbenici koji utječu na stupanj izgaranja, *Ljetopis socijalnog rada*, god. 3, br. 1, 1996., str. 53.

¹¹ Šimek, Lucija i sur., Kompetencije pedagoga za inkluzivnu praksu, *Napredak*, god. 161, br. 3–4, 2020., str. 294.

¹² Ledić, Jasminka; Miočić, Ivana; Turk, Marko, 2013., prema Šimek, Lucija i sur., Kompetencije pedagoga za inkluzivnu praksu, *Napredak*, god. 161, br. 3–4, 2020., str. 294.

¹³ Mamić, Nives, 2012, prema Šimek, Lucija i sur., Kompetencije pedagoga za inkluzivnu praksu, *Napredak*, god. 161, br. 3–4, 2020., str. 295.

Brzoja¹⁴ te Kranjčec Mlinarić i sur.¹⁵ o stavovima ravnatelja, nastavnika i odgovajatelja o inkluziji djece s teškoćama u razvoju, bavila su se i kompetencijama nastavnika za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Prema navedenim istraživanjima smatra se da se nastavnici često ne smatraju dovoljno kompetentnima za rad s djecom s teškoćama u razvoju, odnosno da im stečeno obrazovanje nije omogućilo razvitak potrebnih kompetencija. Također, rezultati istraživanja Rudelić, Pinoza Kukurin i Skočić Mihić¹⁶ te Skočić Mihić, Lončarić i Kolombo¹⁷ pokazuju nesigurnost nastavnika u kompetentnost za rad s djecom s teškoćama u razvoju te pokazuju da studenti Učiteljskog fakulteta u Rijeci samoprocjenjuju osrednju kompetentnost za inkluzivnu praksu. Suprotno tome, istraživanje kompetencija pedagoga kao jedne od pomagačkih struka za inkluzivnu praksu potvrđuje da se pedagozi smatraju kompetentnima za inkluzivnu praksu.¹⁸

Stručnim usavršavanjem nastavnici i pomagači stječu dodatne kompetencije za rad s djecom s teškoćama u razvoju kao što su znanje i vještine pristupanja djetetu s teškoćom u razvoju, uključivanja druge djece u proces inkluzije djeteta s teškoćama u razvoju, komunikacijske vještine s roditeljima i djecom, razvoj empatije i poticanje veće spremnosti za rad s djecom. Istraživanje autora Hobbs i Westling nalazi povezanost između stručnog usavršavanja i pozitivnog stava prema inkluziji djece s teškoćama u razvoju,¹⁹ dok Avramidis i Norwich²⁰ nalaze da manjak znanja rezultira negativnim stavovima prema inkluziji. Prema Skočić Mihić kompetentnijima se smatraju odgojitelji koji su sudjelovali u stručnom usavršavanju za inkluzivnu praksu te oni koji su tijekom studiranja slušali kolegij o odgoju djece s teškoćama u razvoju.²¹ Pozitivnu korelaciju između broja kon-

¹⁴ Zrilić, Smiljana; Brzoja, Kristina, Promjene u pristupima odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama, *Magistra Iadertina*, god. 8, br. 1, 2013., str. 149.

¹⁵ Kranjčec Mlinarić, Jelena; Žic Ralić, Anamarija; Lisak, Natalija, Promišljanje učitelja o izazovima i barijerama učenika s poteškoćama u razvoju, *Školski vjesnik*, god. 65, br. 5, 2016., str. 241.

¹⁶ Rudelić, Aileen; Pinoza Kukurin, Zorina; Skočić Mihić, Sanja, Stručna znanja i materijalni resursi u inkluziji: stanje i perspektive, *Napredak*, god. 154, br. 1–2, 2013., str. 137.

¹⁷ Skočić Mihić, Sanja; Lončarić, Darko; Kolombo, Marta; Perger, Sandra; Nastić, Milena; Trgovčić, Ena, Samoprocijenjene kompetencije studenata učiteljskog studija za rad s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, *Napredak*, god. 154, br. 3, 2014., str. 306.

¹⁸ Šimek, Lucija i sur., Kompetencije pedagoga za inkluzivnu praksu, *Napredak*, god. 161, br. 3–4, 2020., str. 300.

¹⁹ Hobbs, Tim i Westling, David L, *Promoting successful inclusion through collaborative problem solving*, *Teaching Exceptional Children*, god. 31, br. 1, 1998., str. 15.

²⁰ Avramidis, Elias; Norwich, Brahm, *Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature*, *European Journal of Special Needs Education*, god. 17, br. 2, 2002., str. 133.

²¹ Skočić Mihić, Sanja, 2011, prema Tomić, Anamaria; Ivšac Pavliša, Jasmina; Šimleša, Sanja, Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja iz perspektive odgojitelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, god. 55, br. 2, 2019., str. 42.

takta i rada s djecom s teškoćama u razvoju i pozitivnih stavova prema njihovoj inkluziji nalaze Avramidis i Kalyva.²²

Cilj istraživanja jest ispitati razlike u stavovima studenata pomagačkih struka i nastavnčkog smjera o inkluziji i kompetentnosti za inkluziju djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove te istražiti povezanost između količine teorijske i praktične nastave tijekom studija na stavove studenata prema inkluziji.

S obzirom na populaciju s kojom se provodilo istraživanje, postavljeni su sljedeći problemi:

- (1) ispitati postoji li statistički značajna razlika u stavovima o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove između studenata nastavnčkog smjera i studenata pomagačkih struka
- (2) ispitati postoji li statistički značajna razlika u stavovima o kompetentnosti za inkluziju i rad s djecom s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovnim ustanovama između studenata nastavnčkog smjera i studenata pomagačkih struka
- (3) ispitati povezanost između količine teorijske i praktične nastave i s djecom s teškoćama u razvoju tijekom studija i stavova studenata o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove.

Hipoteze postavljene u ovom istraživanju jesu:

- (1) studenti pomagačkih struka imat će statistički značajno pozitivnije stavove o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove od studenata nastavnčkog smjera
- (2) studenti nastavnčkog smjera imat će statistički manje pozitivne stavove o kompetentnosti za inkluziju i rad s djecom s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovnim ustanovama od studenata pomagačkih struka
- (3) studenti s većom količinom teorijske i praktične nastave s djecom s teškoćama u razvoju tijekom studija imat će statistički značajno pozitivnije stavove o inkluziji u odgojno-obrazovne ustanove od studenata bez teorijske i praktične nastave s djecom s teškoćama u razvoju.

2. METODA

2.1. SUDIONICI

U istraživanju su sudjelovala 202 sudionika od kojih 15 nije zadovoljilo postavljene kriterije za sudjelovanje u istraživanju jer nisu studenti nastavnčkog smjera ili pomagač-

²² Avramidis, Elias; Kalyva, Efrosini, *The influence of teaching experience and professional development on Greek teachers' attitudes towards inclusion*, *European Journal of Special Needs Education*, god. 22, br. 4, 2007., str. 385.

kih struka. S obzirom na navedeno, pri analizi u obzir su uzeti podaci dobiveni od 187 sudionika koji zadovoljavaju postavljene kriterije. Među njima su 142 osobe ženskog spola (75,94 %), 41 osoba muškog spola (21,93 %) te četiri osobe koje se nisu izjasnile o spolu (2,14 %). U istraživanju su sudjelovale osobe u dobi od 18 do 46 godina, pri čemu prosječna dob iznosi $M = 22,84$ ($SD = 3,52$). U istraživanju su sudjelovala 93 studenata nastavničkog smjera (49,73 %) te 94 studenta pomagačkih struka (50,27 %). Studentima nastavničkog smjera smatraju se osobe koje pohađaju studijski smjer ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, razredne i predmetne nastave, dok se studentima pomagačkih struka smatraju osobe koje studiraju psihologiju, socijalni rad i druge nezdravstvene pomagačke smjerove te studenti medicine i drugih zdravstvenih pomagačkih smjerova. Među sudionicima je 59 studenata koji pohađaju četvrtu godinu studija (31,55 %), 50 koji pohađaju petu godinu (26,74 %), 44 koji pohađaju treću godinu (23,53 %), 20 koji pohađaju prvu godinu (10,70 %), dvanaest koji pohađaju drugu godinu (6,42 %) te dva studenta koji pohađaju šestu godinu studija (1,07 %). S pojmom *inkluzija* prvi put se susreće 16 sudionika (8,56 %), dok je 171 sudionik upoznat s tim pojmom (91,44 %). Pojam *teškoća u razvoju* poznat je 185 sudionika (98,93 %), dok se dva sudionika prvi put susreću s istim (1,07 %). Na studiju teorijsku nastavu o djeci s teškoćama u razvoju ima 116 sudionika (62,03 %), a 71 sudionik nema navedenu nastavu tijekom studija (37,97 %). Među sudionicima koji imaju navedeni oblik nastave, 65 je onih koji tijekom studija imaju dva do tri kolegija (56,03 %), 38 koji imaju jedan kolegij (32,75 %), osam ih je koji imaju četiri do pet kolegija (6,90 %) i sedam koji imaju više od pet kolegija (6,03 %). Praktičnu nastavu s djecom s teškoćama u razvoju na studiju ima 63 sudionika (33,69 %), dok ju njih 124 nema (66,31 %). Među sudionicima koji imaju praktičnu nastavu s djecom s teškoćama u razvoju, 33 je onih koji imaju jedan kolegij (53,23 %), 23 koji imaju dva do tri kolegija (37,10 %), šest koji imaju više od pet kolegija (9,68 %), dok jedan sudionik ima četiri do pet kolegija (1,61 %).

2.2. INSTRUMENTI

U istraživanju su korišteni sljedeći upitnici: (1) *Sociodemografski upitnik*, (2) *Stavovi učitelja o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u redovne škole*, (3) *Stavovi o integraciji* te (4) *Kompetencije socijalnih pedagoga za inkluzivnu praksu*.

Sociodemografski upitnik sastoji se od deset pitanja na koja ispitanici samostalno odgovaraju ili biraju između ponuđenih odgovora. Navedenim upitnikom prikupljaju se podaci o dobi, spolu, smjeru studija (nastavnički smjer, pomagačke struke ili ostalo), godini studija, poznavanju pojmova *inkluzija* i *teškoća u razvoju*, pohađanju teorijske i praktične nastave s djecom s teškoćama u razvoju te njezinoj količini (npr. *Kojeg ste spola?*).

Stavovi studenata nastavničkog smjera i pomagačkih struka o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove ispitani su s pomoću dvaju upitnika te su

rezultati zbrojeni u jednu mjeru kako bi se ispitali stavovi o što većem broju aspekata vezanih uz inkluziju. Upitnik *Stavovi učitelja o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u redovne škole* sadrži 13 čestica.²³ Sudionici navedenim upitnikom procjenjuju slažu li se s pojedinim tvrdnjama upitnika na skali Likertova tipa od jedan do pet, pri čemu jedan označava „uopće se ne slažem“, dva „uglavnom se ne slažem“, tri „ne mogu se odlučiti“, četiri „uglavnom se slažem“, pet „potpuno se slažem“ (npr. *Djeca s teškoćama u razvoju trebaju pohađati redovne škole i vrtiće*). Nakon rekodiranja četiriju čestica, rezultat upitnika računa se kao zbroj procjena na svim česticama te se mogući raspon rezultata kreće od 13 do 65. Viši konačni rezultat ukazuje na pozitivniji stav sudionika prema inkluziji. Upitnik *Stavovi o integraciji* sadrži 21 česticu te općenito ispituje stavove prema djeci s teškoćama u razvoju, prema njihovom uključivanju u redovnu nastavu, prema razini poznavanja značajki i potreba djece s teškoćama u razvoju te prema spremnosti nastavnika na osobni angažman s ciljem unaprjeđenja procesa uključivanja djece s teškoćama u razvoju.²⁴ Od sudionika se očekivalo da na skali Likertova tipa od jedan do pet procjenjuju slaganje s pojedinim tvrdnjama, pri čemu jedan označava „uopće se ne slažem“, dva „uglavnom se ne slažem“, tri „ne mogu se odlučiti“, četiri „uglavnom se slažem“, pet „potpuno se slažem“ (npr. *Po mnogim svojim osobinama djeca s teškoćama u razvoju jednaka su djeci bez smetnji u razvoju*). Nakon rekodiranja pet čestica, rezultat upitnika računa se kao zbroj procjena na svim česticama te se mogući raspon rezultata kreće od 21 do 105. Viši konačni rezultat ukazuje na pozitivniji stav sudionika prema inkluziji.

Upitnik *Kompetencije socijalnih pedagoga za inkluzivnu praksu* korišten je radi utvrđivanja stavova studenata o vlastitoj kompetentnosti za rad i inkluziju djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove.²⁵ Upitnik sadrži 23 čestice. Sudionici imaju zadatak procijeniti koliko se slažu s ponuđenim tvrdnjama na skali Likertova tipa od jedan do pet pri čemu jedan označava „uopće se ne slažem“, dva „uglavnom se ne slažem“, tri „ne mogu se odlučiti“, četiri „uglavnom se slažem“, pet „potpuno se slažem“ (npr. *Imam samopouzdanja u radu s djecom s teškoćama u razvoju*). Rezultat upitnika računa se kao zbroj procjena na svim česticama te se mogući raspon rezultata kreće od 23 do 115. Viši konačni rezultat ukazuje na pozitivniji stav sudionika prema vlastitoj kompetentnosti.

²³ Popov, Sanela, *Stavovi učitelja o inkluziji djece s posebnim potrebama u redovnim školama*, diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, 2014., str. 37.–38.

²⁴ Kiš Glavaš, Leila; Nikolić, Branko; Igrić, Ljiljana, *Stavovi učitelja prema integraciji učenika usporenog kognitivnog razvoja*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, god. 33, br. 1, 1997., str. 65.–66.

²⁵ Habulin, Lucija, *Stavovi i kompetencije školskih pedagoga za inkluzivnu praksu*, diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, 2018., str. 84.–85.

2.3. POSTUPAK

Istraživanje se provodilo *online*, preko *Google Forms* platforme koja je sadržavala upute za ispunjavanje i navedene upitnike. Anketa je postavljena u raznim Facebook grupama studenata nastavničkog smjera i pomagačkih struka te poslana elektroničkom poštom studentima različitih studijskih godina. Tijekom procesa prikupljanja sudionika, koristila se i metoda *snježne grude*, odnosno sudionici su regrutirali daljnje sudionike. Podatke su prikupljali provoditelji istraživanja pod mentorstvom prof. dr. sc. Silvije Ručević tijekom srpnja i kolovoza 2022. godine. Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno te je osigurana anonimnost podataka tako da se podaci u upitniku nisu mogli povezati sa sudionicima istraživanja. Rezultati su analizirani isključivo na grupnoj razini. Za obradu podataka korišten je statistički program JASP. Provjera postavljenih hipoteza vršila se t-testom i korelacijskom analizom što je prikazano i interpretirano u nastavku rada.

3. REZULTATI

3.1. DESKRIPTIVNI POKAZATELJI UPITNIKA I SKALA

Rezultati dobiveni na upitniku *Stavovi učitelja o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u redovne škole* upućuju na veliko razlikovanje i raspršenje rezultata, ali i na vrlo visoki prosječni rezultat prema kojemu je generalno pozitivan stav sudionika o inkluziji djece s teškoćama u razvoju. Sličan je slučaj i s upitnikom *Stavovi o integraciji*, uz malo manje raspršenje rezultata oko aritmetičke sredine. Vrlo pozitivan stav je u tom slučaju dakako uočljiv na ukupnoj mjeri stava studenata o inkluziji djece s teškoćama u razvoju koji je ustvari kompozitni zbroj dvije prethodno navedene mjere. Rezultati ispitivanja stava o kompetentnosti putem upitnika *Kompetencije socijalnih pedagoga za inkluzivnu praksu* upućuju na veliko razlikovanje, odnosno raspršenje rezultata uz otprilike prosječnu moguću procjenu kompetentnosti u odnosu na maksimalnu moguću procjenu. Posljednja relevantna mjera bila je mjera Zastupljenosti teorije i prakse nastudiju prema kojoj postoji djelomična zastupljenost teorije i prakse na studiju uz ponovno veliko raspršenje te samim time moguće razlikovanje po pitanju zastupljenosti u odnosu na određene skupine sudionika.

Tablica 1. Deskriptivni pokazatelji za upitnike Stavovi učitelja o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u redovne škole, Stavovi o integraciji, Kompetencije socijalnih pedagoga za inkluzivnu praksu

	Stavovi učitelja o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u redovne škole	Stavovi o integraciji	Stav o inkluziji djece s teškoćama (ukupna mjera)	Kompetencije socijalnih pedagoga za inkluzivnu praksu	Zastupljenost teorije i prakse na studiju
N	187	187	187	187	187
M	56.44	75.01	131.45	70.52	0.90
SD	13.199	10.354	22.238	26.769	0.829
MIN	20.000	45.000	73.000	23.000	0.000
MAX	74.000	105.000	168.000	115.000	2.000

3.2. RAZLIKA U STAVOVIMA STUDENATA NASTAVNIČKOG SMJERA I POMAGAČKIH STRUKA O INKLUZIJU DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

T-testom za velike nezavisne uzorke koji je rađen na skupnim rezultatima dvaju upitnika o stavovima utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u stavovima o inkluziji djece s teškoćama u razvoju i to u smjeru da pozitivnije stavove imaju studenti pomagačkih struka u odnosu na studente nastavnčkog smjera, što govori u prilog prvoj hipotezi (Tablica 2). Vidljiva je velika razlika između studenata nastavnčkog smjera i pomagačkih struka koja uz raspršenje i standardnu pogrešku prelazi granice statističke značajnosti (Tablica 3).

Tablica 2. Razlike u stavovima studenata nastavnčkog smjera i studenata pomagačkih struka o inkluziji

	t	Ss	P
Stav o inkluziji	-9.353	185	< .001

Tablica 3. Grupni deskriptivni pokazatelji na sumi podataka iz upitnika o stavu o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove u odnosu na studij

	Skupina	N	M	SD
Stav o inkluziji	Nastavnčki smjerovi	94	118.78	23.344
	Pomagačke struke	93	144.39	12.409

3.3. RAZLIKA U STAVOVIMA STUDENATA NASTAVNIČKOG SMJERA I POMAGAČKIH STRUKA O KOMPETENTNOSTI ZA INKLUZIVNU PRAKSU

T-testom za velike nezavisne uzorke utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u stavovima o kompetentnosti za inkluziju i rad djecom s teškoćama u razvoju i to u smjeru da pozitivnije stavove o vlastitoj kompetentnosti imaju studenti pomagačkih struka u odnosu na studente nastavnčkog smjera (Tablica 4). Vidljiva je velika razlika između studenata nastavnčkog smjera i pomagačkih struka koja uz raspršenje i standardnu pogrešku prelazi granice statističke značajnosti (Tablica 5).

Tablica 4. Razlike u stavovima studenata nastavnčkog smjera i pomagačkih struka o kompetentnosti

	t	Ss	P
Stav o kompetentnosti	-9.092	185	< .001

Tablica 5. Deskriptivni pokazatelji za stav o kompetentnosti za inkluziju i rad s djecom s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovnim ustanovama u odnosu na studij

	Skupina studenata	N	M	SD
Stav o kompetentnosti	Nastavnčkismjerovi	94	57.48	22.507
	Pomagačkestruke	93	86.44	21.020

3.4. POVEZANOST IZMEĐU KOLIČINE TEORIJSKE I PRAKTIČNE NASTAVE S DJECOM S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU I STAVOVA STUDENATA

Korelacijskom analizom utvrđeno je da postoji statistički značajna povezanost između količine teorijske i praktične nastave i stavova o inkluziji djece s teškoćama, odnosno utvrđeno je kako sudionici koji su imali više teorijske i praktične nastave iskazuju pozitivnije stavove o inkluziji, što govori u prilog trećoj hipotezi (Tablica 6).

Tablica 6. Rezultati korelacijske analize između količine teorijske i praktične nastave i stavova studenata

	Stav o inkluziji	
Zastupljenost teorije i prakse na studiju	r	0.630
	p	< .001

4. RASPRAVA

Istraživanjem su ispitane razlike u stavovima o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove između studenata nastavnčkog smjera i studenata pomagačkih struka te je rezultatima potvrđena prva hipoteza ovog istraživanja prema kojoj studenti pomagačkih struka imaju statistički značajno pozitivnije stavove od studenata nastavnčkog smjera prema inkluziji djece s teškoćama u razvoju. Također, rezultati su pokazali i kako sudionici ovoga istraživanja, uključujući studente nastavnčkog smjera i pomagačkih struka, generalno imaju vrlo pozitivne stavove o inkluziji. Iako ne postoji velik broj istraživanja o stavovima studenata nastavnčkog smjera, vrlo često istražuju se stavovi osoba nastavnčkog zanimanja o inkluziji djece s teškoćama u razvoju. S druge strane, stavovi studenata pomagačkih struka i osoba pomagačkih zanimanja nisu još istraženo područje. Istraživanje o stavovima studenata nastavnčkog smjera pokazalo je da studenti imaju pozitivan stav o inkluzivnom obrazovanju terazumiju njegovu društvenu vrijednost.²⁶ Slično tomu, istraživanje Karamatić Brčić i Viljac o stavovima nastavnika prema inkluzivnom odgoju i obrazovanju pokazalo je da većina nastavnika ima pozitivan stav prema uključivanju djece s teškoćama u razvoju u sustav redovnog obrazovanja,²⁷ što je u skladu s rezultatima o generalno vrlo pozitivnim stavovima sudionika. Međutim, navedeni rezultati nisu uspoređivani sa stavovima studenata pomagačkih struka i osoba pomagačkih zanimanja pa nije moguće usporediti ih s rezultatima ovoga istraživanja. Suprotno navedenim rezultatima, istraživanje Tomić i sur. pokazalo je kako odgojitelji imaju neutralne ili blago negativne stavove prema uključivanju djece s teškoćama u razvoju u redovne programe ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja,²⁸ dok ni jedno istraživanje nije pokazalo da osobe pomagačkih zanimanja imaju neutralne ili blago negativne stavove prema toj tematici. Negativnije stavove studenata nastavnčkog smjera moguće je povezati s rezultatima istraživanja Kudek Mirošević i Jurčević Lozančić prema kojima učitelji smatraju da djeca s teškoćama u razvoju u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama mogu dobiti potrebnu pažnju i individualni pristup, što vide kao prednost u odnosu na inkluzivni odgoji obrazovanje.²⁹ Generalno pozitivne

²⁶ Pavičić Dokoza, Katarina; Bakota, Korajka, Stavovi studenata o inkluzivnome obrazovanju, *Hum*, god. 16, br. 26, 2021., str. 185.

²⁷ Karamatić Brčić, Matilda; Viljac, Tea, Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju, *Magistra ladertina*, god. 13, br. 1, 2018., str. 98.–100.

²⁸ Tomić, Anamaria; Ivšac Pavliša, Jasmina; Šimleša, Sanja, Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja iz perspektive odgojitelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, god. 55, br. 2, 2019., str. 45.–46.

²⁹ Kudek Mirošević, Jasna; Anka Jurčević Lozančić, Stavovi odgojitelja i učitelja o provedbi inkluzije u redovitim predškolskim ustanovama i osnovnim školama, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, god. 50, br. 2, 2014., str. 25.

stavove obje skupine sudionika moguće je povezati s prihvaćanjem socijalnog modela poimanja invaliditeta kojim se sve više naglašavaju prednosti inkluzivnog pristupa.³⁰

Nadalje, istraživanjem su ispitane razlike u stavovima o osobnoj kompetentnosti za rad s djecom s teškoćama u razvoju koja se školuju prema modelu inkluzije u odgojno-obrazovnim ustanovama. Studenti nastavničkog smjera smatraju se manje kompetentnima za inkluziju i rad s djecom s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovnim ustanovama od studenata pomagačkih struka, iako će studenti nastavničkog smjera u budućoj struci kontinuirano raditi u nastavi s djecom s teškoćama u razvoju, dok će studenti pomagačkih struka samo povremeno participirati. Također, dobiveni rezultati pokazuju da sudionici istraživanja, uključujući studente nastavničkog smjera i pomagačkih struka, procjenjuju osobnu kompetentnost za rad s djecom s teškoćama u razvoju u inkluziji na umjerenoj razini. Dosadašnja su istraživanja bila usmjerena na stavove osoba nastavnih i pomagačkih zanimanja o kompetentnosti za inkluzivnu praksu.³¹ Istraživanjem Pavičić Dokoza i Bakota ispitani su i stavovi studenata nastavničkog smjera. Rezultati navedenog istraživanja pokazali su kako 34 % studenata smatra da nije spremno raditi u uvjetima odgojno-obrazovne inkluzije, a tek 43,6 % studenata ima želju aktivno se uključiti u taj proces. Važan je i podatak prema kojemu svega 3,2 % studenata smatra da ima sva potrebna znanja o ovoj tematici.³² Rezultati istraživanja Skočić Mihić i sur. pokazali su kako se studenti nastavničkog smjera smatraju osrednje kompetentnima za rad u inkluzivnoj nastavi,³³ što je u skladu s rezultatima dobivenim u ovom istraživanju. Kada je riječ o osobama nastavničkog zanimanja, istraživanje je pokazalo kako i one smatraju da su im potrebne dodatne kompetencije za uspješan rad s djecom s teškoćama u razvoju.³⁴ S obzirom na to da postojeća istraživanja nisu ispitivala stavove studenata pomagačkih struka, korisno je proučiti rezultate istraživanja o stavovima osoba pomagačkih zanimanja o vlastitoj kompetentnosti za inkluziju i rad s djecom s teškoćama u razvoju. Istraživanje Šimek i sur. pokazalo je kako pedagozi relativno visoko procjenjuju vlastitu kompetentnost za inkluzivnu praksu, no smatraju kako ona ovisi o konkretnoj teškoći djeteta.³⁵ Zbog nedostatka istraživanja koja se bave sličnim istraživačkim problemom,

³⁰ Mihanović, Vesna, Invaliditet u kontekstu socijalnog modela, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, god. 47, br. 1, 2011., str. 75.

³¹ Karamatić Brčić, Matilda; Viljac, Tea, Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju, Magistra Iadertina, god. 13, br. 1, 2018., str. 98.

³² Pavičić Dokoza, Katarina; Bakota, Koraljka, Stavovi studenata o inkluzivnome obrazovanju, Hum, god. 16, br. 26, 2021., str. 185.–186.

³³ Skočić Mihić, Sanja; Lončarić, Darko; Kolombo, Marta; Perger, Sandra; Nastić, Milena; Trgovčić, Ena, Samoprocijenjene kompetencije studenata učiteljskog studija za rad s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, Napredak, god. 154, br. 3, 2014., str. 306.

³⁴ Karamatić Brčić, Matilda; Viljac, Tea, Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju, Magistra Iadertina, god. 13, br. 1, 2018., str. 98.–100.

³⁵ Šimek, Lucija; Jasminka Ledić; Tamara Martinac Dorčić, Kompetencije pedagoga za inkluzivnu praksu, Napredak, god. 161, br. 3–4, 2020., str. 308.–310.

testiranu hipotezu u ovom istraživanju nije bilo moguće usporediti s rezultatima drugih istraživanja. Međutim, na temelju dobivenih rezultata u ovom istraživanju i na temelju spoznaje o tome kako je napredak inkluzivne prakse usko povezan s kompetencijama osoba nastavnčkog zanimanja,³⁶ moguće je zaključiti kako postoji potreba za dodatnim razvojem kompetencija studenata nastavnčkog smjera i pomagačkih struka, kao i osoba nastavnčkih i pomagačkih zanimanja, za inkluziju i rad s djecom s teškoćama u razvoju.

Naposljetku, istraživanjem je ispitana povezanost između količine teorijske i praktične nastave s djecom s teškoćama u razvoju tijekom studija i stavova studenata o inkluziji djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne ustanove. Rezultati korelacijske analize pokazali su da studenti s većom količinom teorijske i praktične nastave imaju statistički značajno pozitivnije stavove o inkluziji u odgojno-obrazovne ustanove od studenata bez teorijske i praktične nastave. Dobiveni su rezultati sukladni s nalazima drugih istraživanja prema kojima osobe s manjom količinom znanja i iskustva imaju manje pozitivne stavove prema inkluziji djece s teškoćama u razvoju od osoba s većom količinom znanja i iskustava.³⁷ Ranijim istraživanjima nije ispitan efekt količine teorijske i praktične nastave tijekom studija na stavove studenata o inkluziji. Međutim, rezultati ovoga istraživanja usporedivi su s istraživanjima koja su ispitivala povezanost kompetencija nastavnika i njihovih stavova o inkluziji djece s teškoćama u razvoju jer učestala te kvalitetno osmišljena i provedena teorijska i praktična nastava tijekom studija znatno unapređuje kompetencije studenata za rad u budućoj profesiji.³⁸ S obzirom na navedeno, prema rezultatima istraživanja Everington i sur. viša razina kompetencija učitelja za poučavanje u inkluzivnoj nastavi povezana je s pozitivnijim stavovima o inkluziji djece s teškoćama u razvoju.³⁹ Slični su rezultati istraživanja Wamae i Kang'etheKamau koji također potvrđuju usku povezanost između stavova o odgojno-obrazovnoj inkluziji i znanja iz područja inkluzivne pedagogije, pri čemu se viši stupanj znanja povezuje s pozitivnijim stavovima o inkluzivnoj praksi.⁴⁰ Odgovarajuća količina teorijske i praktične nastave razlog je za razumijevanje važnosti inkluzije, kao i pozitivnog stajališta studenata prema dječj teško-

³⁶ Jurić, Vladimir, 2007, prema Kudek Mirošević, Jasna; Anka Jurčević Lozančić, Stavovi odgojitelja i učitelja o provedbi inkluzije u redovitim predškolskim ustanovama i osnovnim školama, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, god. 50, br. 2, 2014., str. 25.

³⁷ Skočić Mihić, Sanja; Iris Gabrić ; Sandra Bošković, Učiteljska uvjerenja o vrijednostima inkluzivnog obrazovanja, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, god. 52, br. 1, 2016., str. 36.–38.

³⁸ Urbanc, Kristina; Buljevac, Marko; Vejmelka, Lucija, Teorijski i iskustveni okviri za razvoj modela studentske terenske prakse u području socijalnih djelatnosti, Ljetopis socijalnog rada, god. 23, br. 1, 2016., str. 6.–8.

³⁹ Skočić Mihić, Sanja; Iris Gabrić; Sandra Bošković, Učiteljska uvjerenja o vrijednostima inkluzivnog obrazovanja, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, god. 52, br. 1, 2016., str. 31.

⁴⁰ Bouillet, Dejana, Kompetencije odgojitelja djece rane i predškolske dobi za inkluzivnu praksu, Pedagojska istraživanja, god. 8, br. 2, 2011., str. 324.

ćama u razvoju.⁴¹ Stoga, može se zaključiti kako je od velike važnosti dodatno ulaganje u obrazovni proces budućih stručnjaka nastavničkih, pomagačkih i drugih usmjerenja.

Rezultati ovoga istraživanja dobiveni su ispitivanjem stavova manjega broja studenata nastavničkog smjera i pomagačkih struka, što predstavlja istraživačko ograničenje, no oni mogu biti temelj za provedbu većeg istraživanja. Takvo bi istraživanje svojim rezultatima moglo utjecati na kreiranje smjernica nastavničkih i pomagačkih studija povezanih sa stjecanjem potrebnih kompetencija za kvalitetno provođenje inkluzivne prakse. Također, jedno od ograničenja istraživanja jest podjela sudionika isključivo na studente nastavničkog smjera i pomagačkih struka. Naime, u budućim bi se istraživanjima mogla dodati pitanja kojima bi se specificiralo je li sudionik odgojitelj, učitelj, nastavnik, pedagog, psiholog, socijalni radnik itd. Na temelju takve podjele mogli bi se donijeti precizniji zaključci o razlikama u stavovima što bipotencijalno promijenilo i rezultate istraživanja. Nadalje, ispitivanje stavova studenata o vlastitim kompetencijama nije uključivalo i objektivno ispitivanje znanja pa postoji vjerojatnost da studenti jednakih kompetencija različito percipiraju iste, što dakako može bitno utjecati na dobiveni rezultat, jednako kao i davanje socijalno poželjnih odgovora. Još jedno od ograničenja istraživanja odnosi se na reprezentativnost uzorka i generalizaciju rezultata. U budućim istraživanjima poželjno je ispitati i druge čimbenike koji mogu utjecati na stavove studenata prema inkluziji, poput ranijeg prijateljskog ili obiteljskog kontakta s djetetom s teškoćama u razvoju.

5. ZAKLJUČAK

Ovim je istraživanjem ukazano kako studenti pomagačkih struka imaju pozitivnije stavove kad je posrijedi inkluzija djece s teškoćama u razvoju od studenata nastavničkog smjera. Rezultati ovoga istraživanja sugeriraju da postoji potreba za daljnjim razvijanjem pozitivnih stavova studenata nastavničkog smjera i održavanjem pozitivnih stavova studenata pomagačkih struka. Inkluzivni pristup djeci s teškoćama u razvoju zagovaraju i odredbe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom koje se danas nastoje primjenjivati u odgojno-obrazovnom procesu. Zbog toga razloga, u sljedećim je istraživanjima poželjno utvrditi veći broj čimbenika koji utječu na razvoj pozitivnog stava o inkluziji djece s teškoćama u razvoju kako bi studenti tijekom studija smanjili količinu negativnih stavova te tako u budućem radu nesmetano provodili inkluziju i iskoristili svoj puni potencijal i potencijal djeteta s teškoćama.

Također, istraživanjem je utvrđeno kako studenti nastavničkog smjera imaju negativnije stavove o vlastitoj kompetentnosti za inkluziju od studenata pomagačkih struka. S obzirom na navedeno, buduća je istraživanja dobro usmjeriti na ispitivanje razloga zbog kojih

⁴¹ Pavičić Dokoza, Katarina; Bakota, Koraljka, Stavovi studenata o inkluzivnome obrazovanju, Hum, god. 16, br. 26, 2021., str. 188.–189.

studenti nastavničkog smjera iskazuju manje pozitivne stavove o vlastitim kompetencijama. Posljednji rezultat istraživanja, prema kojemu studenti s većom količinom teorijske i praktične nastave s djecom s teškoćama u razvoju imaju pozitivnije stavove o inkluziji, ukazuje na potrebu izmjene studijskih programa kako bi svi studenti imali odgovarajuću količinu teorijske i praktične nastave na studiju, što bi utjecalo na razvoj pozitivnih stavova prema integrativnim oblicima obrazovanja djece s teškoćama u razvoju.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Petz, Boris, Psihologijski rječnik, Prosvjeta, Zagreb, 1992.
2. Stančić, Vladimir, Djeca s teškoćama u razvoju u redovnoj školi, Savez slijepih Hrvatske i Savez samoupravnih interesnih zajednica odgoja i osnovnog obrazovanja SR Hrvatske, Zagreb, 1985.

Članci:

1. Avramidis, Elias; Kalyva, Efrosini, The influence of teaching experience and professional development on Greek teachers' attitudes towards inclusion, *European Journal of Special Needs Education*, god. 22, br. 4, 2007., str. 367.–389.
2. Avramidis, Elias; Norwich, Brahm, Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature, *European Journal of Special Needs Education*, god. 17, br. 2, 2002., str. 129.–147.
3. Bouillet, Dejana, Kompetencije odgojitelja djece rane i predškolske dobi za inkluzivnu praksu, *Pedagogijska istraživanja*, god. 8, br. 2, 2011., str. 323.–338.
4. Hobbs, Tim; Westling, David L., Promoting successful inclusion through collaborative problem solving, *Teaching Exceptional Children*, god. 31, br. 1, 1998., str. 12.–19.
5. Jurčević Lozančić, Anka; Kudek Mirošević, Jasna, Konstruktivizam u suvremenom inkluzivnom odgoju i obrazovanju, *Školski vjesnik*, god. 64, br. 4, 2015., str. 541.–560.
6. Karamatić Brčić, Matilda; Viljac, Tea, Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju, *Magistra Iadertina*, god 13, br. 1, 2018., str. 92.–104.
7. Kiš Glavaš, Leila; Nikolić, Branko; Igrić, Ljiljana, Stavovi učitelja prema integraciji učenika usporenog kognitivnog razvoja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, god. 33, br. 1, 1997., str. 62.–76.
8. Kranjčec Mlinarić, Jelena; Žic Ralić, Anamarija; Lisak, Natalija, Promišljanje učitelja o izazovima i barijerama učenika s poteškoćama u razvoju, *Školski vjesnik*, god. 65, br. 5, 2016., str. 233.–247.

9. Kudek Mirošević, Jasna; Anka Jurčević Lozančić, Stavovi odgojitelja i učitelja o provedbi inkluzije u redovitim predškolskim ustanovama i osnovnim školama, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, god. 50, br. 2, 2014., str. 17.–29.
10. Leutar, Zdravka; Štambuk, Ana, Stavovi mladih prema osobama s tjelesnim invaliditetom, Revija za sociologiju, god. 37, br. 1–2, 2006., str. 91.–102.
11. Ljubotina, Damir; Družić, Olja, Sindrom izgaranja na poslu kod pomagača i čimbenici koji utječu na stupanj izgaranja, Ljetopis socijalnog rada, god. 3, br. 1, 1996., str. 51.–64.
12. Mihanović, Vesna, Invaliditet u kontekstu socijalnog modela, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, god. 47, br. 1, 2011., str. 72.–86.
13. Pavičić Dokoza, Katarina; Koraljka Bakota, Stavovi studenata o inkluzivnome obrazovanju, Hum, god. 16, br. 26, 2021., str. 180.–198.
14. Rudelić, Aileen; Pinoza Kukurin, Zorina; Skočić Mihić, Sanja, Stručna znanja i materijalni resursi u inkluziji: stanje i perspektive, Napredak, god. 154 br. 1–2, 2013., str. 131.–148.
15. Šimek, Lucija; Ledić, Jasminka; Martinac Dorčić, Tamara, Kompetencije pedagoga za inkluzivnu praksu, Napredak, god. 161, str. 3–4, 2020., str. 291.–314.
16. Skočić Mihić, Sanja; Gabrić, Iris; Bošković, Sandra, Učiteljska uvjerenja o vrijednostima inkluzivnog obrazovanja, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, god. 52, br. 1, 2016., str. 30.–41.
17. Skočić Mihić, Sanja; Lončarić, Darko; Kolombo, Marta; Perger, Sandra; Nastić, Milena; Trgovčić, Ena, Samoprocijenjene kompetencije studenata učiteljskog studija za rad s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, Napredak, god. 154, br. 3, 2014., str. 303.–322.
18. Tomić, Anamaria; Ivšac Pavliša, Jasmina; Šimleša, Sanja, Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja iz perspektive odgojitelja, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, god. 55, br. 2, 2019., str. 40.–52.
19. Urbanc, Kristina; Marko Buljevac; Lucija Vejmelka, Teorijski i iskustveni okviri za razvoj modela studentske terenske prakse u području socijalnih djelatnosti, Ljetopis socijalnog rada, god. 23, br. 1, 2016., str. 5.–38.
20. Vican, Dijana; Karamatić Brčić, Matilda, Obrazovna inkluzija u kontekstu svjetskih i nacionalnih obrazovnih politika, Život i škola, god. 30, br. 2, 2013., str. 48.–66.
21. Zrilić, Smiljana; Brzoja, Kristina, Promjene u pristupima odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama, Magistra Iadertina, god. 8, br. 1, 2013., str. 141.–153.

Završni specijalistički radovi:

1. Tomić, Anamaria, Stavovi o uključivanju djece s teškoćama u razvoju u predškolske ustanove, završni specijalistički, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 2018.

Diplomski radovi:

1. Habulin, Lucija, Stavovi i kompetencije školskih pedagoga za inkluzivnu praksu, diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, 2018.
2. Popov, Sanela, Stavovi učitelja o inkluziji djece s posebnim potrebama u redovnim školama, diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, 2014.

DIFFERENCES IN THE ATTITUDES AND COMPETENCES OF TEACHER EDUCATION STUDENTS AND STUDENTS OF HELPING PROFESSION STUDIES ON THE INCLUSION OF CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DIFFICULTIES IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract

This research examines whether there are differences in the attitudes of teacher education students and students of helping professions towards inclusion and their competence for the inclusion of children with developmental disabilities in educational institutions and whether there is a connection between the amount of theoretical and practical teaching during studies and attitudes about inclusion. 187 students majoring in teacher education and helping professions students participated in the research. The research was conducted online using four questionnaires. The results of the research show that there are differences between the attitudes of teacher education students and students of helping professions. Helping professions students expressed more positive attitudes about inclusion and their own competence to work with children with developmental disabilities compared to teacher education students. Correlation analysis established a statistically significant relationship between the amount of theoretical and practical classes at the study and attitudes about inclusion, and it was determined that students with a greater amount of theoretical and practical classes with children with developmental disabilities have more positive attitudes towards their inclusion compared to students without theoretical and practical lessons during their studies.

Keywords: *children with developmental disabilities, inclusion, competences, attitudes, teaching students, students of helping professions, teaching*